

рним насильством та насильством за ознакою статі дозволить забезпечити ефективні спільні та узгоджені дії усіх суб'єктів, що здійснюють діяльність у цій сфері.

Так, Урядом врегульовано порядок взаємодії державних органів та установ з питань протидії гендерному насильству. Передбачається запровадження дієвого механізму виявлення фактів вчинення насильства та реагування на них місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, органами Національної поліції, закладами освіти та охорони здоров'я, службами для постраждалих осіб. Є необхідність інформаційного забезпечення спеціальними базами даних суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству та моніторинг реалізації таких заходів.

Основною метою запровадження порядку взаємодії є узгодження заходів реагування на випадки насильства та надання дієвої допомоги постраждалим особам, що реалізуються різними суб'єктами, розроблення та виконання програм для кривдників і постраждалих осіб.

Урядом прийнято рішення щодо впровадження механізму екстреного реагування на випадки насильства. Визначено, що мобільні бригади як спеціалізовані служби підтримки осіб, постраждалих від гендерного насильства, надаватимуть їм психологічну допомогу та фахові консультаційні послуги із виїздом у територіальні громади, а також у телефонному режимі.

Функціонування таких мобільних бригад сприятиме підвищенню спроможності територіальних громад забезпечувати доступ їх мешканців до якісних соціальних і реабілітаційних послуг та екстрене реагування на випадки насильства суб'єктами, що реалізують заходи у сфері запобігання та протидії гендерному насильству.

Слід зауважити, що якісне законодавче забезпечення та регламентація інституту протидії проявів насильства залежить не лише від постійного реформування національного законодавства, а в тому числі досить вагоме значення мають міжнародні стандарти, які мають на меті забезпечення ефективності системи захисту прав громадян.

Також окремої уваги заслуговує не лише запровадження міжнародних стандартів, але й відповідна їх практична реалізація, яка, на жаль, на рівні національного законодавства працює не у достатньому обсязі. Тому, для досягнення ефективності імплементації даних міжнародних норм необхідно повноцінно реформувати чинне національне законодавство, виокремити основні недоліки, та усунути їх, застосовуючи норми міжнародних правових актів у сфері протидії гендерного насильства.

Володимир Киян
завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИМУШУВАННЯ ДО ШЛЮБУ

Соціально-економічні та політичні зміни, що відбуваються останнім часом в Україні значною мірою впливають на стабільність як держави в цілому, так і кожної української сім'ї, як основного фактору розвитку суспільства, зокрема. У свою чергу це призводить до збільшення кількості випадків застосування насилля у сім'ї, незалежно від статусу її членів. Дається взнаки і відсутність належної психологічної реабілітації особам, які приймали участь у антитерористичній операції, і умови проживання, у які потрапили тисячі переселених осіб, недосконалість законодавства та складний бюрократичний механізм органів державної влади щодо соціального захисту осіб, які потрапили у скрутне матеріальне становище, та ряд інших проблем, з якими стикається сьогодні більшість наших громадян.

До осучаснення діючого законодавства, питання щодо домашнього насильства відносилося до категорії «сімейних справ», а тому до чужих сімейних сварок, у більшості випадків, усім було байдуже. Разом з тим, наслідки розвитку сімейного насилля могли бути закладені ще до виникнення сімейних правовідносин. І однією з таких проблем запобігання домашньому насильству сьогодні є примушування до шлюбу, де у більшості випадків жерт-

вами цього насильства виступають саме чоловіки. Сталі архаїчні традиції, де з метою уникнення кримінальної відповідальності за статеві стосунки, зокрема, відносно молодих осіб, застосовується примушування до обов'язковості укладення шлюбу. У подальшому такі примушування досить часто стають результатом насильницьких дій у сім'ї.

Проблема досліджуваної теми також полягає у тому, що для домашнього насильства характерний високий рівень прихованості таких дій. Способів уникнення від правової відповідальності сьогодні ще достатньо. Це і недостатня законодавча база з даного питання і відсутність належного реагування, насамперед, з боку поліції, складність фіксації та доведення факту насильницьких дій тощо, викликають недовіру потерпілих звернутися за допомогою до компетентних органів. У реальному житті постраждалі члени сім'ї та діти найчастіше залишаються наодинці із своїми проблемами, і ніякої дієвої реакції від державних органів, як правило, не буває. Тому для вдосконалення правового регулювання проблем пов'язаних з домашнім насильством було оновлено ряд нормативно-правових актів.

Протягом тривалого періоду організаційно-правові засади попередження насильства в сім'ї, регулювалися Законом «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 р., де передбачалися заходи та повноваження органів державної влади у запобіганні та реагуванні на факти застосування фізичної сили в родинях. На даний час цей нормативно-правовий акт уже втратив чинність. На зміну йому було прийнято Закон України від 7.12.2017 р. № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [1] у якому уже визначено організаційно-правові засади на запобігання та протидію домашньому насильству, основні напрямки реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, що спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Ще один Закон України від 6.12.2017 р. № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству над жінками та домашнього насильства і боротьбу з цими явищами» [2] започаткував ряд істотних змін щодо проведення конкретних заходів, спрямованих на протидію насильству.

Сподіваємося, що зазначені нормативно-правові акти покликані врегулювати існуючі прогалини, що виникли наразі у суспільстві, посилити відповідальність за насильство в сім'ї як соціальну проблему у тому числі і з питань примушування до шлюбу.

Також Верховна Рада України доповнила розділ III Особливої частини Кримінального кодексу [3] (далі - КК) України ст. 151⁻², яка уже передбачає кримінальну відповідальність за такі дії.

Відповідно до ст. 151⁻² КК України примушування особи до вступу в шлюб або до продовження примусово укладеного шлюбу, або до вступу у співжиття без укладання шлюбу, або до продовження такого співжиття, або спонукання з цією метою особи до переміщення на територію іншої держави, ніж та, в якій вона проживає, караються арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Частина 2 цієї статті визначає, що ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або щодо особи, яка не досягла шлюбного віку згідно із законодавством, або щодо двох чи більше осіб, караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

Суттєво змінилася і адміністративна відповідальність. Тепер за вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділом органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі його винесення, передбачено накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або адміністративний арешт на строк до семи діб. А ті самі дії, що вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

З набранням чинності зазначених вище змін, під домашнім насильством тепер можна розуміти будь-яку дію або бездіяльність фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь, карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років.

Ч. 1 ст. 51 Конституції України визначено, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. З урахуванням цього у ч. 1 ст. 24 Сімейного кодексу України (далі – СК України) розширено дію основоположної норми у тій частині, що примушування жінки та чоловіка до шлюбу не допускається.

Згідно з ч.1 ст. 40 СК України, шлюб, який був зареєстрований без вільної згоди жінки або чоловіка, визнається недійним за рішенням суду. Згода особи не вважається вільною, зокрема, тоді, коли в момент реєстрації шлюбу вона страждала тяжким психічним розладом, перебувала у стані алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння, через що не усвідомлювала сповна значення своїх дій і (або) не могла керувати ними, або якщо шлюб було зареєстровано в результаті фізичного чи психічного насильства.

Відповідно до ст. 56 СК України, кожен із подружжя має право припинити шлюбні відносини; примушування до припинення шлюбних відносин, примушування до їх збереження, у тому числі і до статевого зв'язку за допомогою фізичного або психічного насильства, є порушенням права дружини, чоловіка на свободу та особисту недоторканність і може мати наслідки, встановлені законом.

За примус до шлюбу як один із злочинів проти свободи, честі і гідності людини, передбачене статтею 151-² КК України і, як уже зазначалося вище, Закон встановлює кримінальну відповідальність.

Кваліфікуючими ознаками є вчинення таких дій: а) повторно; б) за попередньою змовою групою осіб; в) щодо особи, яка не досягла шлюбного віку; г) щодо двох або більше осіб.

Разом з тим, до досліджуваної статті КК України виникають окремі зауваження, оскільки сам по собі примус до шлюбу без настання небезпечних наслідків не може вважатися злочином.

Отже, не виключення, що диспозиція ч. 1 ст. 151-² КК України призведе до складнощів у тлумаченні та практичному застосуванні правозастосовними органами.

Також залишається не визначеним і питання місця перебування особи, якій заборонено проживати у одному житлі із сім'єю. Тому вищезазначені питання ще потребують законодавчого вдосконалення та адаптації до міжнародно-правових стандартів.

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 14.05.2021).

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06.12.2017 № 2227-VIII. *Законодавство України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (дата звернення: 14.05.2021).

3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 14.05.2021).